

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

Tóth Ibolya

Az epigráfiai hagyomány kezdetei Indiában,
különös tekintettel a görög–indiai kulturális érintkezésekre
a hellenisztikus kor évszázadaiban

NYELVTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Dr. Tolcsvai Nagy Gábor DSc, egyetemi tanár, az MTA tagja, a Doktori Iskola vezetője

ÓKORTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAM

Dr. Déri Balázs PhD, egyetemi tanár, a Doktori Program vezetője

A bizottság tagjai és tudományos fokozatuk:

Elnök: Dr. Déri Balázs PhD, egyetemi tanár

Bírálok: Dr. Ittész Máté PhD, habilitált egyetemi docens

Dr. Balogh Dániel PhD

Tagok: Dr. Földváry Miklós István PhD, habilitált egyetemi adjunktus, titkár

Dr. Németh György DSc, egyetemi tanár

Dr. Négyesi Mária PhD, egyetemi docens (póttag)

Dr. Renner Zsuzsanna PhD, címzetes egyetemi docens (póttag)

Témavezető: Dr. Dezső Csaba PhD, habilitált egyetemi adjunktus

Dr. Bolonyai Gábor CSc, habilitált egyetemi docens

Budapest, 2018

I. ÍRÁSBELISÉG ÉS SZÓBELISÉG

1. Az írás kialakulása

Az első fejezet bevezetésül szolgál a korai ind epigráfia kérdésének tárgyalásához. A legkorábbi epigráfiai szövegek Indiában, amelyeket ismerünk, Aśoka szikla- és oszlopediktumai a Kr. e. 3. század közepéről. Ez elég késői időpontnak tűnik ahhoz, hogy maga az írás valamilyen formában ne létezett volna korábban. Felvetődik a kérdés, hogy vajon a védikus hagyomány (*śruti*) nagyon erős szóbeliségre épülése akadályozta-e az írás kialakulását. Ugyanakkor az is nehezen elképzelhető, hogy a terjedelmes védikus segédiródlom (*vedāṅga*) annak összes speciális tudományágával, valamint a korai ind nyelvészet kifejlődhetett volna az írásbeliség használata nélkül. Pāṇini a Kr. e. 4. században már tanúskodik az írás meglétéről a *yavanānī* ('görög írás') és a *lipikara* ('írnok') szavak használatával. Nem tudni azonban, hogy az írnok alatt arámi vagy helyi gandhārai írnokot értett-e. A görög tudósítások Nagy Sándor indiai hadjáratának idejéből szintén nem adnak egyértelmű felvilágosítást az írás létezésére vonatkozóan Indiában.

Baktria és Arachósia, az Indiával szomszédos két nyugati tartomány közvetlen bizonyítékkal szolgál az írás (arámi és elámi) széles elterjedt gyakorlatára a Perzsa Birodalom idejében. A közelmúltban előkerült leletek (arámi levelek, elámi ékírástás tábla), amelyeket jelentőségük miatt ismerttettem, megerősítik azt a gyanút, hogy északnyugati hatással kell számolnunk az ind írás kialakulását illetően. Az északnyugaton használt *kharoṣṭhī*-írás arámi eredetéhez valóban nem férhet kétség.

A *brāhmī*-írás szabályos geometrikus jellege tudatos megalkotásra vall. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy kurzív és lapidáris írásváltozatokat az arámi is ismer. Ezért elvileg nem lehet kizárni, hogy a *brāhmī* használata is régebbre nyúlik vissza. Ebben az esetben egy későbbi időszakban hozzáigazították volna a feliratkészítés birodalmi igényeihez. A *brāhmī* egyébként is a rétegződés világos jeleit mutatja abban a formában, ahogy mi az írásrendszert ismerjük. Megpróbáltam összegyűjteni azokat a példákat, amelyek az írásjelek megválogatásának következetlenségei alapján megmutatják, hogy a *brāhmī* megalkotása egy már létező írás felhasználásával történt.

A *brāhmī* kialakulásáról szóló elméletek évszázados múltra tekintenek vissza. A külső átvétel elméletét, mely szerint egy föníciai írás, az arámi vagy más sémi írástók állnak a *brāhmī* hátterében, főleg nyugati tudóstók képviselték a gyarmati időkben. A belső fejlődés elméletét ezzel szemben az indiai tudóstók vallják, akik a *brāhmī* ősi indiai eredetét kívánják bizonyítani akár az indus-völgyi pecsételők jeleihez is visszanyúlva. Néhány az

utóbbi időben felbukkant régészeti lelet (Śrī Laṅkā, Tamilnadu), ha nem téves a kormeghatározásuk, ezt a lehetőséget látszik alátámasztani. A *brāhmī* egyszeri feltalálásának elmélete, amely az írás kialakulásának az idejét a maurya korra szűkíti, az elmúlt néhány évtizedben vált népszerűvé.

II. MAURYA KORINAK TARTOTT FELIRATOK

A második fejezetben négy epigráfiai leletet mutatok be. Ezeknek a feliratoknak a közös jellemzője, hogy paleográfiai szempontból korai feliratoknak tűnnek, ami elég ok arra, hogy általában a maurya korra helyezzék őket. Ezt az elképzelést alátámaszthatja, hogy mindegyik felirat India északkeleti részéből, az egykori maurya székhely, Pāṭaliputra vonzáskörzetéből került elő. A tudósok egy része attól a meggyőződéstől vezérelve, hogy az írás már Ásoka idejénél korábban is létezett Indiában, nemcsak maurya kori feliratoknak, hanem az írás legkorábbi képviselőinek is tartja őket, és hajlamos ezeket a leleteket Ásoka uralkodása elé datálni.

Az epigráfia kezdeteit illetően a feliratok korának pontos megállapítása különös fontossággal bír, hiszen ha minden kétséget kizáróan kiderülne, hogy ezek korábbiak az általunk ma elfogadott legkorábbi feliratoknál, ez más megvilágításba helyezné az indiai epigráfia kutatásának a történetét.

A leletekről paleográfiai alapon csaknem lehetetlen megállapítani, hogy korábbiak-e Ásokánál. Az erre irányuló kísérletek kudarcot vallottak. Ezért a feliratok korának a meghatározásához egyéb, külső szempontokat is figyelembe vettem.

1–2. A Sohgaurā-felirat. A Mahāsthān-felirat

Az első két lelet, a Sohgaurā-réztábla és a Mahāsthān-méskötőta, tartalmi szempontból szoros rokonságot mutat egymással. Feltehetően egy-egy magtárra voltak felerősítve, amelyekből szükségállapot esetén a lakosokat elláthatták élelemmel és más szükséges eszközökkel. Mindkét felirat szövege elrendeli, hogy a főtisztviselőknek (*mahāmātra*) legyen gondjuk arra, hogy ezek a magtárak mindig feltöltve álljanak.

A réztábla a feliraton kívül szimbólumokat is tartalmaz, amelyeknek az értelmezésére többféle megoldás is született. Összehasonlítva ezeket a szimbólumokat a śuṅga uralkodók érméivel két észrevételt tettem, amelyek eddig elkerülték a tudósok figyelmét. Egyrészt a réztáblához hasonlóan a śuṅga érmék is öntött rézből készültek, ellentétben a maurya uralkodók úgynevezett „punch marked” érméivel. Másrészt a réztábla

szimbólumai közül több is azonosnak tűnik a śuṅga érméken található jelekkel. Ebből arra a következtetésre jutottam, hogy a Sohgaūrā-réztábla nem előzheti meg Ásoka korát, hanem inkább több évtizeddel az uralkodása után készült.

3. A Rāmgaṛh Hill-i feliratok

A két Rāmgaṛh Hill-i barlangfelirat külön érdekessége, hogy ezek a legkorábbi epigráfiai leletek, amelyek a költészet jegyeit is magukon viselik. A barlangokról, ahová felvésték őket, a múlt század eleje óta elterjedt az a nézet, hogy színházként működtek az ókorban, sőt hogy a barlangokat a görög színház mintájára vájták ki. Ennek az elképzelésnek a valószínűségét mérlegelve úgy találtam, hogy a Sītābeṅgā-barlang belseje és a barlang előtt kialakított ülőhelyek száma és mérete nem lehetett alkalmas arra, hogy ez a hely színházként működjön.

Végül a két felirat frivol tartalmából és a barlangok ókorban való felhasználásából kiindulva, prākṛit és szanszkrit költészeti párhuzamok alapján kimutattam, hogy feltehetően egy tavaszünnepek alkalmával vésték fel a két barlang falára ezeket a feliratokat.

III. A KIS SZIKLAEDIKTUMOK

Az általánosan elfogadott nézet szerint Ásoka kis sziklaediktumai a legkorábbi feliratok, amelyeket az uralkodó sziklára vésetett. Egyúttal a *brāhmī*-írás legelső fennmaradt bizonyítékai is.

A kutatás a kis sziklaediktumokat általában elhanyagolja. Ennek az az oka, hogy Ásoka buddhista tárgyú feliratai közé sorolják. Az első kis sziklaediktum a király buddhista megtérését meséli el. A kutatásban az uralkodóról alkotott kép azonban az elmúlt fél évszázadban megváltozott. Ma már Ásoka buddhista valláshoz fűződő viszonyát kisebb jelentőségűnek gondolják, mint korábban, ezért a buddhista témájú feliratoknak sem szentelnek akkora figyelmet. Az uralkodó által hirdetett *dharma* mai értelmezése is ennek megfelelően alakult olyan módon, hogy ennek a fogalomnak inkább a valláson felül álló és társadalomösszetartó természetét hangsúlyozzák.

Ez az értelmezés azonban megfeledkezik arról a tényről, hogy a nagy sziklaediktumok több buddhista vonatkozású utalást is tartalmaznak (Saṃbodhi-fa, Saṃgha), amelyekből kitűnik az uralkodó részrehajlása a saját vallásával szemben. Ebből a szempontból tehát a kis sziklaediktumok és a nagy sziklaediktumok nem állnak olyan távol egymástól.

A kis sziklaediktumok szövegközpontú vizsgálatával azt kívántam bebizonyítani, hogy a kis sziklaediktumok sokkal szerveesebb rokonságban állnak a nagy sziklaediktumokkal és oszlopediktumokkal, mint azt korábban feltételezték. Ezért nem tartható fenn az a nézet sem, hogy a kis sziklaediktumok korábbiak volnának Ásoka többi feliratánál.

1. Az első kis sziklaediktum

Az első kis sziklaediktum szövegében azt olvassuk, hogy műfaja szerint „hirdetmény” (*śrāvaṇa*), amelyet az uralkodó kihirdettet, szemben a „felirattal” (*lipi*), amelyet viszont felvéset. A buddhista megtérés óta eltelt évek száma alapján – ami a kalingai mészárlást követő két-három év, azaz Ásoka uralkodásának tizedik-tizenegyedik éve – csupán a „hirdetmény” elhangzásának az idejére vonhatunk le következtetést, a felvésés idejére nem. Azt, hogy a felvésésre később került sor, bizonyítja az első kis sziklaediktum különböző szövegváltozatainak számos olyan jellegzetessége, amely a nagy sziklaediktumok és oszlopediktumok határozott befolyására vall.

Az első kis sziklaediktum „fáradozás” (*parākrama*) kulcsszavát a Gujarrā és Maski változatok hajlamosak felcserélni vagy körülírni a nagy sziklaediktumok szó- és kifejezőképességéből ismert elemekkel, többek között a jellemző *dharma*-fogalommal. A nagy sziklaediktumokban és oszlopediktumokban ismétlődő nyelvtani szerkezetek (gerundivum, absolutivum) befurakodnak a szövegbe. Az első kis sziklaediktum bizonyos változataiban megőrzött „kísérőlevél” fordulatai a főszöveg elején és végén megdöbbenő hasonlóságot mutatnak a több Ásoka-ediktumban található kiegészítő mondatokkal, amelyek a címzésre, a felvésésre vagy a szétküldésre vonatkoznak.

A szoros egyezések világosan arra utalnak, hogy a kis sziklaediktum megszerkesztésének az elve nem különbözött a nagy sziklaediktumokétól és oszlopediktumokétól.

2. A második kis sziklaediktum

A második kis sziklaediktum szerepét összefüggésbe hoztam a Dhauli- és Jaugaḍa-helyszíneken a nagy sziklaediktumokhoz csatolt különálló ediktumok szerepével. Mindkét esetben a főtisztviselőket (*mahāmātra*) közvetlenül megszólító utasításokról van szó. A parancs közvetítése a célszemélyeknek többlépcsős hierarchián keresztül történik. A korábbi értelmezések hiába próbálták a célszemélyek csoportjait meghatározni, nem jártak sikerrel. Valójában a felsorolt *dharma*-tulajdonságokban (*dharmaguṇa*) érintett

személyekről beszél a szöveg. Egyrészt olyan személyekről, akiknek különösen kell ügyelniük az élőlényekkel szembeni részvét megtartására annak a tevékenységnek a során, amelyet végeznek. Ilyenek az elefánthajcsárok, a lóidomárok, a hóhérok és az állatáldozatot bemutató *brāhmaṇák*. Másrészt a tanítványoknak engedelmisséget kell tanúsítaniuk a mesterükkel és annak rokonaival szemben. Az eddig félreértett olvasatok javításával az új értelmezésem szerint ugyanez a szabály vonatkozik a „társtanítványokra” (*sajhaṃteväsi*) is. Az általam javasolt olvasat világosan kivehető a köfelületen több változat esetében is.

3. A kandahāri görög–arámi ediktum

A kandahāri görög–arámi ediktum tárgyalása során arra tettem kísérletet, hogy több kapcsolódási pontját is megállapítsam az első kis sziklaediktum szövegével. Ezt a lehetőséget a korábbi értelmezések nem vették komolyan számításba. A sziklatömbön egymagában álló felirat külső jellege és belső tartalmi egyezései is nagyon valószínűvé teszik, hogy egy olyan prákrit eredeti kétnyelvű fordításával van dolgunk, amely üzenetében közel állt az első kis sziklaediktumhoz.

A görög–arámi felirat szerkezeti felépítése megegyezik azzal a felosztással, amelyet az első kis sziklaediktumban találunk. Az uralkodó megmutatja az embereknek a „jamborságot” (εὐσέβεια, ami a *dharma* megfelelője), az emberek pedig jamborabbak, azaz *dharma*-követőbbek lesznek, melynek következtében az egész földön, vagyis Jambudvīpán minden virágzik. A *dharma* követésének pontjai azután a második kis sziklaediktum *dharma*-tulajdonságaival hozhatók kapcsolatba. A befejezés végül ugyanazt a képet vetíti elénk a jövőre nézve, nevezetesen hogy ez a kívánatos állapot, amelyben az emberek a *dharma* követelménye szerint élnek és cselekszenek, még tovább fog folytatódni a korábbinál nagyobb mértékben.

Számos ponton igyekeztem kimutatni a szoros egyezéseket. Ehhez azonban szükség volt arra is, hogy az eddigi szövegértelmezések örökölt hibáit kijavítsam és a helyes szövegösszefüggést megállapítsam. A görög szöveg elején található *lacuna* kiegészítésére is javaslatot tettem, bár a bizonytalanság megmarad. Az utolsó sorok általam adott értelmezésében a kis sziklaediktum párhuzamos szövege és az arámi fordítás egyaránt megerősített. Szintén az első kis sziklaediktummal való összevetés lehetővé tette, hogy a „hirdetmény” kihirdetésének az idejét is meghatározzam a viszonylagos számértékek alapján. Míg a *dharma* Ásoka általi megmutatása uralkodásának tizedik évfordulóján történhetett, addig a hirdetményben foglalt „örömhír” kihirdetésére a tizenegyedik év első

negyedében kerülhetett sor. Mint tudjuk, a nagy sziklaediktumok sorozatának a kibocsátása egy évre rá, a tizenkettedik évben kezdődött meg.

IV. A NAGY SZIKLAEDIKTUMOK ÉS OSZLOPEDIKTUMOK

1. A nagy sziklaediktumok helyszínei

A nagy sziklaediktumok helyszíneinek pontos feltérképezése új felismeréshez vezetett. Míg a korábbi elképzelések szerint Ásoka tartományi székhelyeken, kereskedelmi gócpontokban vagy vallási kultuszok helyszínein vésette fel nagy sziklaediktumait, addig a szélességi-hosszúsági fokok térbeli kivetítésével a helyszínek sokkal összefüggőbb, rendszert alkotó képét sikerült megrajzolnom.

Az egymással szemben fekvő helyszínek összekötésével egyenes vonalakat kapunk, amelyek merőleges szöget zárnak be egymással, mintegy keresztet vagy kettős keresztet alkotva. Észak-déli irányban a helyszínpárok Kālsī–Erraguḍi, kelet-nyugati irányban pedig Girnār–Dhauri, illetve Sopārā–Jaugāda. A hat pont köré szabályos kör rajzolható, amely kiadja Jambudvīpa körvonalát. Ugyanennek a körnek az északkeleti ívébe Pāṭaliputra, a magadhai főváros is beleesik.

Ennek a térbeli elhelyezkedésnek a magyarázatául a négy égtájt meghódító „világuralkodó” (*cakravartin*) eszménye szolgál. A kerék (*cakra*) jól ismert szimbólum Ásokánál, akinek híres sārṇāthi oszlopfőjén a négy oroszlán feje fölött kerék díszelgett. Ez a kerék birodalmat, a teljességet jelképezi. A négy oroszlán a négy égtáj irányába tekint, aminek bizonyára ugyanez az értelme. Ásoka ezek alapján a nagy sziklaediktumok helyszínein a négy égtáj irányában végzett *dharma*-hódításának az emlékét örökítette meg.

2. A nagy sziklaediktumok tartalma és stílusa

A nagy sziklaediktumok tartalmi elemzését ritkán szokták elvégezni. A *dharma* ismétlődő témája első pillantásra nem rejt magában sok lehetőséget. A felszín mögött azonban lényeges összefüggések rejlenek. A nagy sziklaediktumok két nagy tömbre oszthatók aszerint, hogy gyakorlati intézkedéseket tartalmaznak-e vagy pedig az elvi tartalom uralkodik bennük. Jellemző eljárás, hogy a témaválasztás során vesznek egy hagyományos alapértéket, majd azt a *dharma* magasabb szempontjából névlegesnek nyilvánítják. Ennek az eljárás módnak a során alakulnak ki az olyan sajátos szóösszetételek, mint *dharma*-szertartás, *dharma*-adomány, *dharma*-hódítás stb.

A stílus szempontjából több ismétlődő vonás is felfedezhető. A szövegek megszerkesztésében ebből a már létező eszköztárból válogattak, ami olykor tanító jelleget kölcsönzött a királyi üzenetnek, olykor pedig fenséget.

3. A p^1 és p^2 szöveghagyományi ágak

A nagy sziklaediktumok mérvadó szövegkiadása abban a leszármazási fában, amely a két szöveghagyományi ág viszonyát határozza meg, a p^2 ágat fölrendeli a p^1 ágnak. Ez az eljárás nem indokolt. Azon a ponton, ahol a két ág a leglátványosabban elválik egymástól, a p^1 ág sokkal értelmesebb szöveget ad meg, mint a p^2 ág a párhuzamos helyen. A p^2 ág ugyanis zavaró módon összeömleszti a p^1 ág által világosan szétválasztott személyeket, azonkívül tautológiához és felesleges bővítésekhez is folyamodik.

A p^1 ágat a maga tisztaságában a két keleti helyszín, Dhauli és Jaugada képviseli. Ezen a két helyszínen azonban a tizenegyedik, tizenkettedik és tizenharmadik nagy sziklaediktumot nem vésték fel. A helyes magyarázatot a három ediktum hiányára nem Kaliṅga leigázásának a kényes témája szolgáltatja, mint általában feltételezik, hanem az a körülmény, hogy ezeket a szövegeket még nem fogalmazták meg. A tizenegyedik és tizenkettedik nagy sziklaediktum egyaránt olyan témák hosszabb feldolgozásai, amelyeket rövidebb formában már korábbi ediktumok tartalmaztak. A tizenharmadik nagy sziklaediktum pedig az összes ediktum közül a legkidolgozottabb. Ásoka maga mondja el a tizenhárom nagy sziklaediktum záradékában, hogy a feliratoknak rövidebb, közepes és hosszabb változatai is léteznek.

4. A nyelvjárási változatok

A közvélekedéssel ellentétben Ásoka nem fordította le minden egyes helyszínen a nagy sziklaediktumait középind nyelvjárásokra. A helyszínek többségén többé-kevésbé tiszta keleti nyelvjárású szöveget találunk. Valójában csak a nyugati és északnyugati helyszínek esetében figyelhető meg változó mértékben az a törekvés, hogy a helyi nyelvjárásokra átültessék a szöveget.

Még a nyugati és északnyugati helyszíneken is azonban az úgynevezett „māgadhizmusok”, azaz keleti formában megmaradt alakok igen gyakoriak. Ennek a jelenségnek többféle magyarázata is lehetséges. Írnoki gondatlanságra is gyanakodhatunk, ugyanakkor nem kizárt, hogy a nyelvjárások érintkezése közös halmazok létezéséhez vezetett és megkönnyítette a kölcsönös átjárást. A kérdést az döntené el, ha tudnánk, hogy

a nagy sziklaediktumokban található nyelvjárási változatok élő nyelvjárási állapotot tükröznek-e vagy pedig mesterséges hivatali nyelvek szerepét töltötték be.

A szemléltetés kedvéért válogatott példákat közöltem a keleti–nyugati/északnyugati nyelvjárási fordításokból, amelyekben a szövegbe való beavatkozás mértéke változó, hol csak az adott nyelvjárásra jellemző hangtani változtatásokat tartalmazza, hol pedig kiterjed a szókészlet elemeinek vagy a nyelvtani szerkezetnek a megváltoztatására is.

5. Az írnoi gyakorlat

Írnoi vagy vésnői hibák kisebb-nagyobb számban megtalálhatók a nagy sziklaediktumok szövegváltozataiban. Ezzel maga az uralkodó is tisztában volt, mivel a nagy sziklaediktumok sorozatának végén hangot adott a problémának. A másolási hibák egy része jól ismert a szövegkritikából. Néha a kéziratról való másolás azáltal válik egyértelművé, hogy a vésnőkök egymás után két eltérő írnoi változatot véznek fel a köre, vagy pedig tartják magukat az eredeti sorbeosztáshoz.

Legalább egy esetben viszont úgy tűnik, hogy a szöveghiba nem másolásból eredt, hanem a nagy sziklaediktumok szövegének emlékezetből való megtanulásából. Ez a különleges eset, amelyre felhívtam a figyelmet, ha helyesen értelmezzük, feltételezi az írásbeliség és a szóbeliség egymás mellett élését.

6. A kandahāri görög nyelvű ediktum

A kandahāri görög nyelvű ediktum a görög–arámi kétnyelvű ediktum mellett a másik olyan jelentős felirati szöveg, amely Ásoka ediktumainak fordítását tartalmazza. A felfedezése óta eltelt fél évszázad során az az általános vélemény alakult ki, hogy ez a fordítás nem követi szöveghűen az eredetit, gyakran súlyosan elvéri az értelmét, vagy egyszerűen szabadon kezeli és elrugaskodik.

A prākṛit eredeti és a görög fordítás filológiai igényű összehasonlítása arról győzt meg, hogy ez a vélekedés téves. Az esetek egy részében nem a fordító értette félre a szöveget, hanem a magyarázók értették félre a fordító szándékát. Ennek a tételes bizonyítását aprólékos elemzéssel végeztem el.

Bizonyos jelek a szövegben arról árulkodnak, hogy az eredeti prākṛit lefordítása az első szakaszban szorosan igazodott a szöveg „betűjéhez”. Ennek a folyamatnak a során az egyes nyelvi elemeket közvetlenül tették át a fordítás nyelvére, később pedig a görög nyelvi követelményekhez igazították. Ez az eljárás mód megragadható a főnévi és igei szerkezetek néhány véletlenül megőrződött rendellenességében, a névelőhasználatban, a

lexikai elemek megválogatásában, amelyben a fogalmi következetesség és kvázi-etimológiai szempontok is szerepet játszottak.

Nem célravezető módszer, ha a görög fordítás sajátosságait a kelet–nyugat ellentét olyan sztereotípiáin keresztül magyarázzuk, mint a „kollektív” vs. „individuális”, az „altruista” vs. „egocentrikus” vagy a „despotikus” vs. „köztársasági”. Az előfordulások egyike sem igazolja vissza ezeket a feltevéseket.

Általában úgy vélik, hogy a görög–arámi és a görög ediktum fordítása több külön fordító műve. Ennek fennáll a lehetősége, de számos jel mutat az ellenkezőjére. Az egységes fogalomhasználat és stíluseszközök, de főleg olyan fordítási megoldások, amelyek két külön fordítónak egyszerre nem jutnak az eszébe.

Azt nem lehet megállapítani, hogy a görög fordító a nagy sziklaediktumok melyik nyelvjárási változatát használta fel a fordításához. Keleti és nyugati nyelvjárásokból átirrt formák egyaránt megtalálhatók a szövegben. Biztosan állíthatjuk viszont, hogy ismerte Ásoka szikla- és oszlopediktumainak egész sorozatát, mivel az értelmezésben többször folyamodik ezekhez. A korábbi vélekedéssel ellentétben tehát nem felületes fordítást végzett alkalmi megbízás alapján, hanem szerves és mélyreható ismerettel rendelkezett a fordításának tárgyáról.

Az elemzés során kimutattam, hogy a görög fordító nem rendszertelenül hagyja ki a fordításából olykor a mondatrészeket, tagmondatokat vagy egész mondatokat is. Szinte minden esetben az indiai szöveg egyhangú ismétléseit akarja elkerülni.

A fordítások egyértelművé teszik mindezekon felül, hogy a készítőik járatosak voltak a seleukidák és ptolemaiosok jellemző epigráfiai szóhasználatában, valamint a görög irodalmi és filozófiai műveltség birtokában voltak.

V. GÖRÖG–INDIAI KULTURÁLIS KAPCSOLATOK A MAURYA KOR UTÁN

1. A Sóphytos-sztélé

Kandahār óvárosából Ásoka sziklaediktumainak fordításán kívül több görög nyelvű felirat is előkerült. A görög lakosság története Arachósia fővárosában Nagy Sándor keleti hadjáratával kezdődött, aki nagyszámú makedón helyőrséget telepített le ezen a helyen. A görögség jelenléte később még évszázadokig igazolható. Ez a terület Candragupta I. Seleukos Nikatórral kötött megállapodása folytán a Kr. e. 3–2. században maurya fennhatóság alatt állt.

Sóphytos kifinomult stílusban megírt görög sírepigrammája, amely a róla elnevezett sztélén olvasható, valószínűleg egy olyan család történetébe enged bepillantást, amely a maurya fennhatóság idején hellenizálódott. Sóphytos neve az indiai Subhūti alaknak felel meg. Ellentétben a korábban javasolt értelmezésekkel a fordulatokban gazdag költeményt úgy magyaráztam, hogy egy indiai származású kereskedőcsalád váltakozó szerencsáját meséli el. Az indiai kereskedők ismertek voltak az Indiát a nyugati világgal összekötő vörös-tengeri térségben, mint azt a Socotra szigetén legújabbán talált *brāhmī*-feliratok bizonyítják.

A Sóphytos-sztélé formai kivitelezése és az akrostichon hangsúlyos használata azt a benyomást kelti, hogy a szerzője erősen érvényre akarta juttatni görög kulturális azonosságát. Ez összhangban áll keleti származásával. A kutatások ugyanis azt mutatják, hogy az akrostichon stíluseszközének a használata leginkább a kevert népességű területekre (Egyiptom, Kis-Ázsia) volt jellemző, a szerepe pedig az, hogy rajta keresztül a használója kifejezésre juttassa a görög-római értékrendhez való tartozását.